

L'Amat-Piniella premia una novel·la sobre el maquis

FILA CULTURAL. El jurat del premi Amat-Piniella 2017 ha guardonat la novel·la "La sega", publicada per editorial Proa dins de la col·lecció "A tot vent". El seu autor, Martí Domínguez, és biòleg, doctor, professor a la Universitat de València i director de la revista "Màgode".

Martí Domínguez amb el guardó creat per Ramon Oms. Foto: Sussi Garcia

Martí Domínguez ha escrit molts articles de divulgació científica, aplegats en els llibres "Peiximinuti" i "Bestiari". I com a novel·lista s'havia centrat fins ara en la biografia novel·lada de personatges com Buffon, Goethe, Voltaire, Cézanne o Picasso. "La sega" és una novel·la del tot diferent, ja que posa el focus en la lluita entre maquis i guàrdies civils al Maestrat durant els anys quaranta i cinquanta del segle passat, després de la guerra espanyola. El protagonista i narrador-testimoni és en Goriet (diminutiu de Gregori), un nen d'uns deu anys que forma part d'una família de masovers en què el pare ha estat assassinat per la guàrdia civil a causa dels seus contactes i ajudes als bandolers. I és que la tensió entre guerrillers i guàrdies civils fa que els masovers resultin víctimes d'uns o d'altres de manera fatal: si ajuden els insurrectes o hi tenen contactes, seran reprimits per les forces de l'ordre; i si els neguen l'ajuda, poden morir també en mans dels guerrillers -i això sense comptar que sovint els civils es disfressaven de bandolers. En aquest context de por -comparada per Domínguez amb la pols dels pins, que, quan s'instal·la en un lloc, ho empesta tot-, molts pagesos van optar per anar-se'n a viure a ciutat o a altres indrets més tranquils.

La novel·la s'estructura en tres parts ("La sembra", "La sega" i "La batuda"), metàfora de tres moments importants en la vida de pagès per reflectir el clima de tensió ascendent fins a l'esclat final. En el cas de "La sega", el desenllaç serà també fatal. Vindrà propiciat per l'enamorament de Teresa, germana del narrador, d'un bandoler, que es passa a les forces de l'ordre, forçat per la tortura, i desencadena la tragèdia final que arrossegirà pràcticament tota la família.

Més enllà de l'argument

Sobre una trama prou interessant i unes relacions entre els personatges força ben construïda, Domínguez basteix un relat que ens mostra un drama sovint desconegut o ignorat pels manuals d'història -o despatxat en poques ratlles sobre la resistència armada durant el primer període franquista. És cert que la temàtica del maquis o resistència armada ha estat tractada per novel·les o llibres de ficció. Amb tot no hauríem d'estalviar l'esforç de conèixer i de comprendre també aquests episodis d'oposició a la dictadura franquista, que mantingueren durant uns quants anys el record del règim democràtic que el franquisme havia abatut.

Des del punt de vista històric, la novel·la ens il·lustra sobre uns fets desconeguts, però amb un ressò encara viu en les comarques del Maestrat, segons afirmacions del mateix Domínguez a l'acte de lliurament del guardó de l'Amat-Piniella. Deixant de banda la fidelitat o no a uns fets històrics, cal destacar l'ambient que la novel·la retrata, el clima de por dels masovers, la repressió i el menyspreu a la vida per part dels guàrdies, reflectits, per exemple, en aquest fragment: «La nostra vida no valia res. Agafaves un grapat de masovers, te'ls emportaves cap a la ciutat, i en una volta del camí, quan veies brillar la ratlla de la mar, paraves el camió i els ajusticiaves com a corders. Després escrivies que s'havien volgut escapar durant una parada obligada, i assumpte arreglat». (cap. IV, de la segona part). Es reconeix en aquest fragment la famosa «lleï de fugues», aplicada per les forces repressores en tants casos!

Un escenari magnífic

A banda de l'argument i del drama històric en què es fonamenta, un dels trets que més crida l'atenció de "La sega" és l'escenari en què discorre tota la trama dels fets. El paisatge del Maestrat i dels Ports, la riquesa de la fauna i de la flora, el gran interès de la seva geologia, la bellesa de les raconades, la sòlida construcció dels seus masos, l'harmonia dels conreus i l'equilibri entre agricultura i silvicultura... són factors i trets presents ara i adés, a cada capítol de la novel·la. No en va Domínguez és un naturalista reconegut, amb una sòlida experiència en la descripció d'animals i de plantes d'arreu del País Valencià.

Per introduir de manera més amena tot aquest escenari, a part d'explicar el que veu el narrador, l'autor es val d'altres personatges secundaris de gran interès. Per exemple, el mestre don Arcadi, que actua com a mentor i inductor del protagonista cap l'estudi de la vida natural i el món de la cultura. O la presència impagable del poeta i gramàtic Carles Salvador (1893-1955), que fa una visita amb don Arcadi al protagonista i aprofita per alliçonar-lo sobre la importància dels coneixements de la terra i la defensa de la cultura valenciana. I encara altres personatges més secundaris, com el capellà, mossèn Teodor, o altres que també ajuden a ampliar els coneixements del protagonista o bé explicant-li fenòmens naturals o bé prestant-li llibres on poder aprendre sobre l'entorn.

I un llenguatge riquíssim

Tota aquesta riquesa de visió, de persones, de paisatges, de fauna i de flora està suportada per un llenguatge de gran riquesa. Sens dubte, aquest és un altre tret que destaca de la novel·la (i, sense que això sigui cap retret, potser l'únic punt en què hi ha un cert desequilibri en positiu, com si l'autor s'hi adelités).

De fet, el llenguatge forma part de l'escenari, del «paisatge humà». Domínguez ha intentat captar la manera d'expressar-se dels masovers del Maestrat en una època ja dissortadament perduda, i enyorada. És clar que els civils devien parlar en castellà (a la novel·la ho fan normalment en un català estàndard, sense gaires matisos). Però la parla dels masovers: la forma de descriure els fets del camp, de pagès, de la vida dels animals...; el retrat del paisatge, de la fauna i de la flora, etc., és d'una gran qualitat i demostra el domini del vocabulari, la precisió del científic que és Domínguez, a més de la mestria en la descripció literària. Vegem-ne un exemple: «Conduïa la ramera fins als cingles mateixos del Pic, i allí, en aquella terra de cabres salvatges, em tremolava el cor d'emoció en descobrir el vol de l'àguila daurada, i els renecs estridents de les gralles de bec vermell. Anava als prats del mas de la Cambreta, i m'admirava de la rectitud dels pins rojals, de la bellesa de les fritil·làries, de tots els ocellets que hi trobaven refugi; especialment m'agradava descobrir el vol maldestre del bectort: el mascle d'un vermell corall i la femella d'un verd maragda. M'agradava també seguir les ziga-zagues dels raspinells pels troncs dels pins, els botets de les senyorettes, o les voltes dels pica-soques». (Cap. IV, de l'apartat "La batuda")

Resumint, "La sega" és una obra altament recomanable perquè el lector no solament hi descobrirà uns fets amb un rerefons històric important, protagonitzats per uns personatges que actuen gairebé com si fossin moguts per les forces cegues del destí, sinó també un escenari immens, magistralment ben descrit, que fa de decorat impagable a un drama humà de notable profunditat. I tot això explicat amb un llenguatge ric, precís, elaborat i matissat, que ajuda a una lectura amena i instructiva. Domínguez ens ha ofert una obra que recull un drama humà, en bona part desconegut, però ben digne de ser elevat a la categoria de fets històrics. Aquest és també el llegat que ens va deixar Joaquim Amat-Piniella. Per tant, podem dir que el guardó atorgat li és ben escaient.